

Onderwijsinstellingen kunnen met minder meters toe

Het is een herkenbaar beeld; op veel scholen kun je aan het eind van de dag een kanon afschieten: legio lokalen staan een belangrijk deel van de dag en de week leeg. Hierdoor wordt ongeveer een derde van de beschikbare meters van onderwijsinstellingen niet benut. Dit kost met name de mbo- en hbo-instellingen gezamenlijk miljoenen op jaarbasis.

Tekst Eva Hermans Foto Mirjam Madiol

Tegelijkertijd worden veel huisvestingsdiensten van onderwijsinstellingen geconfronteerd met verzoeken vanuit het onderwijs (teams, docenten) om 'meer ruimte'. Er zouden lokalen, werkplaatsen en werkplekken tekort zijn. De docenten ervaren een ruimtetekort dat het management vaak niet onderschrijft. Als hier niet adequaat op wordt gestuurd, ontstaat een onoverbrugbare paradox.

Structureel probleem

Onderzoek heeft aangetoond dat het onderwijs in het mbo en hbo zich concentreert op maandag, dinsdag en donderdag tussen tien uur 's ochtends en twee uur 's middags. Op woensdagmiddagen en vrijdagen wordt nauwelijks geroosterd. Lessen die wel zijn geroosterd, vallen vaak uit. Lokalen zijn regelmatig maar half bezet, ingeroosterde ruimten staan leeg en ruimten die niet zijn ingeroosterd, worden juist wel gebruikt. Veel docenten gaan ervan uit dat deze situatie zich met name aan het eind van het schooljaar voordoet, als veel leerlingen op stage zijn en de examenperiode begint. De geconstateerde problemen blijken zich echter ook aan het begin van het jaar voor te doen, als de klassen verondersteld worden vol te zitten. Er is immers nog weinig uitval en leerlingen zijn nog niet op stage. Er is dus sprake van een structureel probleem.

Bouwen voor leegstand

Sinds 1997 dient de OKF (omkering kapitaal financiering) als richtlijn om de ruimtebehoefte in het mbo te bepalen. Inmiddels is wel duidelijk dat deze norm te ruim is; als '100% OKF' wordt aangehouden, wordt gebouwd voor de leegstand. Daarom hanteren veel ROC's 60 tot 70% van de OKF-norm als uitgangspunt voor het aantal meters dat een opleiding toekomt. Op basis van het onderzoek naar efficiënt ruimtegebruik dat wij bij meerdere ROC's hebben uitgevoerd, kunnen we stellen dat zelfs 60% van de OKF te ruim is. Naar verwachting moeten scholen met 50% van de norm uit de voeten kunnen, mits het onderwijs en de huisvesting daarvan efficiënt zijn georganiseerd.

Overcapaciteit

De geschetste situatie wordt onder andere veroorzaakt door een mismatch tussen vraag naar en aanbod van voorzieningen. Bestaande schoolgebouwen met traditionele klaslokalen passen niet meer bij het huidige onderwijs, waarbij in kleinere groepen of individueel wordt gewerkt. Of een school beschikt nog over grote specifieke vaklokalen terwijl het aantal leerlingen van de desbetreffende opleiding al jaren afneemt. Een tweede oorzaak ligt in de fluctuatie van het aanwezige aantal leerlingen gedurende het jaar. Stages worden van oudsher alleen in de hogere leerjaren aangeboden en dan ook pas in de tweede helft van het schooljaar. Scholen zijn niet snel geneigd te bouwen op het minimum en kampen dus de rest van het jaar met overcapaciteit.

Verworven recht

De manier waarop de Nederlandse maatschappij is ingericht, is ook van invloed. Het onderwijs kent een relatief groot aandeel parttimers die er de voorkeur aan geven om de woensdagmiddag en/of vrijdag vrij te nemen. Dit sluit immers het beste aan bij de schooltijden van hun kinderen. Ook als de kinderen allang niet meer naar school hoeven te worden gebracht, beschouwen docenten het vaak als een 'verworven recht' om pas het tweede uur te hoeven beginnen.

Werkelijk ruimtegebruik

Om als bestuurder een juiste afweging te kunnen maken bij de beoordeling van verzoeken om aanpassing of uitbreiding van de huisvesting, is inzicht in

de feitelijke benutting en bezetting van de gebouwen noodzakelijk. Het ontbreekt veel onderwijsinstellingen aan een gedegen huisvestingsanalyse. Door eerst het beschikbare aantal meters, de aantallen en typen lokalen in kaart te brengen en vervolgens gedurende een langere periode steekproefsgewijs het gebruik daarvan te meten, kan het werkelijke ruimtegebruik in kaart worden gebracht. Hieruit kan vervolgens de eigenlijke ruimtebehoefte worden gededuceerd, die haalbaar is als efficiënt wordt geroosterd/georganiseerd.

Prikkels

Om de organisatie mee te krijgen in deze efficiënte denk- en werkwijze is vaak een cultuurverandering nodig. Het betreft immers een complex probleem dat op meerdere niveaus en in meerdere richtingen moet worden aangepakt. Efficiënte roostering heeft invloed op onder andere het personeelsbeleid en arbeidsvoorwaarden (o.a. werktijden, plaats- en tijdsgebonden werken, het ter discussie stellen van verworven rechten). Bepaalde lesstof zoals burgerschapscompetenties of taalonderwijs kan team- of zelfs opleidingsoverstijgend worden aangeboden, waardoor de groepsomvang beter kan worden afgestemd op de beschikbare ruimten. Stages kunnen beter gespreid worden over het schooljaar en over de verschillende leerjaren, zodat de pieken en dalen in het aantal aanwezige leerlingen door het jaar heen afvlakken. Daarnaast kunnen prikkels worden neergelegd bij de onderwijsteams. Bijvoorbeeld door de besparing in vierkante meters (en dus kosten) in te zetten voor kwaliteitsverbetering, zoals een betere afstemming tussen lokalen en groepsomvang, goed geoutilleerde algemene ruimten en docentwerkplekken. Ten slotte kan de vrijgekomen ruimte worden gebruikt om het bedrijfsleven binnen de school te halen.

Inefficiënt ruimtegebruik leidt tot hoge kosten; de huisvestingslasten kunnen oplopen tot wel 15% van de totale exploitatie, terwijl deze in een gezonde situatie 9-10% bedragen. Door efficiënt ruimtegebruik (bij voorkeur ook in de avonden en weekenden) worden de beschikbare middelen effectiever aangewend en ontstaat er financiële ruimte om te investeren in de core business: het bieden van goed onderwijs. ◀

Eva Hermans is hoofd marktgroep onderwijs bij PRC, een dochteronderneming van ARCADIS.

Het ontbreekt veel onderwijsinstellingen aan een gedegen huisvestingsanalyse.